

EL PORT DE SALOU, CENTRE COMARCAL A L'ÈPOCA DE CARLES III

Josep Morell i Torrademé

Estat de la qüestió.

Hem de considerar en primer lloc el Camp de Tarragona i comarques veïnes, el medi físic, la base material damunt la qual tindran lloc durant el segle XVIII un conjunt de canvis sòcio-econòmics molt importants. A continuació hem d'enllaçar l'època de Carles III amb tot el passat d'aquesta activa zona. No podem oblidar els veritables protagonistes, la gent de la segona meitat del segle XVIII, que diverses fonts documentals del moment ens els mostren en creixement quasi geomètric. Aquesta població va realitzar una important tasca de transformació del seu medi natural i de les seves ocupacions. Els diversos estudis de l'activitat econòmica així ho valoren (1.)

El punt fonamental plantejat per aquesta comunicació deriva de la mateixa existència del port i les platges de Salou. Aquest indret era per a Vila-seca una font suplementària de riquesa (2). La defensa dels seus drets històrics no era una qüestió d'amor propi. Era una necessitat (3). La Vila-seca del segle XVIII tenia molt clar que el port de Salou era el port de tot el Camp. Ja a la Baixa Edat Mitjana havia estat el port de la Comuna de pobles del Camp de Tarragona (4). Els vila-secanos senzillament volien participar de la riquesa que es movia a les seves platges. La situació física i les lleis els eren favorables.

- 1.- MORELL, J., *La població i l'economia de Vila-seca i el port de Salou en el segle XVIII*, tesi de llicenciatura, Tarragona, 1984.
- 2.- RAMOS, J., i altres, *Estudi sobre Vila-seca i Salou*, Vila-seca, 1977, p. 38.
- 3.- Un resum molt interessant de la qüestió dels drets el podem trobar a les obres de M.L. Perera, A. Jordà i J.M. Pujals. També a ELIAS, J., *Viatge per la costa catalana*, Barcelona, 1966, pp. 128-196.
- 4.- FORTICOGUL, E., *Noícia històrica d'una singular institució medieval. La comunitat de pobles del Camp de Tarragona*, Barcelona, 1975. MORERA, E., *Reseña històrica de la Comuna del Camp de Tarragona*, Tarragona, 1902.

Intentaren completar l'actual visió sobre el port de Salou i el seu paper de centre comarcal en base a una ampliació dels estudis i treballs ja realitzats en aquest sentit i diverses recerques personals (5).

Per això comptem amb un material que intenta tapar un gran buit, sense aconseguir-ho del tot encara. Tots els estudiosos i historiadors han confirmat la importància de Salou (6), però ningú no comptava amb dades per a superar una presentació fragmentària del tràfic comercial (7).

Després d'una recerca a l'Arxiu Històric Municipal de Vila-seca (8), vàrem trobar i identificar dos volums amb la relació dels vaixells entrats al port de Salou durant els darrers anys del segle XVIII (9): van elaborar detalladament les informacions sobre la seva tipologia i categoria, el nom i categoria del seu comandament, la nacionalitat del vaixell i de la tripulació, els tripulants, el port de procedència o de destinació, els productes descarregats a Salou i altres incidències diverses, com si era en trànsit o arribava en llast, si carregava productes de la zona, si portava passatgers o si la tripulació havia estat posada en quarentena, per exemple.

Amb totes aquestes dades vam donar una vertebració més àmplia a l'estudi i establir una quantificació i qualificació del trànsit. La procedència dels vaixells va servir per a traçar una geografia exterior dels intercanvis. La indicació dels productes descarregats a Salou ens va permetre estudiar els seus diferents tipus i la importància de la producció agrícola en el conjunt de càrregues. Tot aquest treball es va repetir de nou a nivell del tràfic català, puix que la seva importància dins el conjunt d'aportacions demanava un tractament a part.

Amb aquesta sòlida base documental, no molt extensa, ja que després de la recerca veiem amb més necessitat que abans la importància de trobar noves font suplementàries, vam treure el màxim partit a les dades, fent buidats complementaris per a establir tipologies geogràfiques i de càrregues quant a les dades més importants. És a dir, veure exactament què es portava de cada indret i saber també d'on venien els productes principals.

No es va aturar en aquesta estadística la recerca. Vam orientar el treball a la identificació de noves fonts estadístiques i sobretot d'un suport organitzatiu a aquest notable moviment. També a l'Arxiu Històric Municipal de Vila-seca vam localitzar importants documents sobre l'administració econòmica del port de Salou(10), sobre la relació i descripció de les feines de pesar i mesurar amb indicació dels drets percebuts (11), sobre els drets cobrats per

5.- A més dels manuscrits de l'Arxiu Històric Municipal de Vila-seca (A.H.M.V.) i de l'Arxiu Històric Comarcal de Reus (A.H.C.R.) es pot consultar la següent bibliografia sobre la història i la infraestructura portuària de Salou: FARROL, R., "Estampes retrospectives. Incursions pirates al Cap de Salou", separata del *Bulletí d'Informació Local de Vila-seca i Salou*, Vila-seca i Salou, 1970. Id., "Estampes retrospectives. L'antic port de Salou", a *Bulletí d'Informació Local*, núms. 2 i 3, Vila-seca i Salou, 1969, pp. 15-16. Id., "Estampes retrospectives. Les torres de defensa", a *Bulletí d'Informació Local*, núm. 4, Vila-seca i Salou, 1968, pp. 14-16. JORDÀ, A., "El port de Salou en el segle XVIII", a *L'Avenç*, núm. 39, Barcelona, 1981, pp. 54-56. JORDA, A., i PUJALS, J.M., *Les lluites pel port de Salou*, Tarragona, 1983. PERERA, M.L., *La revalorización económica del puerto de Salou*, tesi de llicenciatura inèdita, Barcelona 1973. SARDA I FERRAN, J., *L'obra dels patricis (Reus Salou)*, Reus, 1926.

6.- RAMOS, J., i altres, *Estudi...*, p. 43

7.- RECASENS, J.M., *El Corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII*, Tarragona, 1963, p. 71.

8.- Aquest arxiu ha sofert tot tipus de desgràcies i problemes al llarg dels anys. Fa poc que el Sr. Ramon Farriol, l'actual director, ha començat una tasca de recuperació i classificació de la documentació.

9.- Els dos volums manuscrits d'aquest arxiu són la "Relación de barcos (españoles y extranjeros) entrados en el puerto de Salou desde 1782 hasta marzo de 1789", carpeta 21 (Copias de Oficios); i la "Relación de barcos entrados en el puerto de Salou desde abril de 1789 hasta enero de 1800", carpeta 7 (Copias Órdenes Sanidad).

10.- Dintre un escrit en què l'Església explica la cessió del dret d'embarcament i desembarcament en el 1726 i fa una exposició de la qüestió econòmica fins al 1759 (A.H.M.V.)

11.- Dintre l'Acta Notarial on consten els drets que l'Ajuntament percepc per l'entrada de mercaderies del port de Salou (12-1-1747), A.H.M.V., carpeta 33, lligall 12.

Vila-seca (12) i sobre la seva distribució per zones i productes (13). I a l'Arxiu Històric Comarcal de Reus vàrem buidar novament les dades ja conegudes del tràfic dels anys 1767, 1775-1778, 1784 i 1794-1798 (14). Va ser trobada una interessant relació dels productes entrants i sortits per Salou, amb les diferents qualitats i categories, i els drets que pagaven per unitat (15).

Una nova projecció comarcal i organitzava del tràfic ens ha vingut donada finalment per l'estudi de les companyies comercials que tenien interessos directes i indirectes a la comarca constituïda al voltant de l'eix Reus-Salou: per analitzar-les hem utilitzat el fons comercial de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona (16). Els resultats obtinguts de l'època de Carles III són un bon estímul per seguir en aquesta tasca de recerca comarcal.

El port de Salou i la seva zona d'influència.

És situat dintre la comarca natural del Camp de Tarragona, que forma part de l'ampli corredor de la Depressió Pre-litoral Catalana. Aquest corredor ha servit d'eix vertebrador de molts intercanvis comercials, aspecte bàsic per comprendre el seu desenvolupament (17).

Tradicionalment la comarca presenta la divisió en Alt Camp i Baix Camp, d'acord amb les zones d'influència determinades pels mercats de Valls i Reus, respectivament. En època molt recent s'ha aprovat i utilitzat una tercera divisió dependent de la capital Tarragona. El semicercle del Camp apareix a l'època de Carles III amb un poblament que la col·loca immediatament a continuació de les zones més habitades de Catalunya, Barcelona i el Maresme (18).

Les zones interiors de Reus i Valls eren menys poblades que la franja costanera, però la seva progressió durant el segle XVIII fou molt més forta (19).

El clima del Camp és totalment mediterrani. La forma de les muntanyes circumdants té una funció d'aïllament i de barrera protectora contra les influències interiors del nord i contra les laterals de les zones veïnes de llevant i ponent (20).

Les zones més altes, les plataformes, donen acollida a les plantacions d'ametllers i de noguers. Els suaus pendents de les àrees properes a Reus han albergat, en èpoques pretèrites, el remunerador conreu vitícola. El Camp de Tarragona és una de les zones més afavorides per les pròpies possibilitats agrícoles, i el nucli central d'aquesta riquesa és el triangle format

- 12.- Document presentat a l'Audiència el 18-III-1785 relatiu als drets sobre les mercaderies entrades i sortides al port de Salou (A.H.M.V.).
- 13.- Queixa de Reus relacionada amb l'impost sobre les mercaderies entrades i sortides al port (Relació del tràfic del 1784), A.H.M.V., carpeta 21, lligall 11, documents 38 i 39.
- 14.- Dades sobre el tràfic dintre la documentació de l'Arxiu Històric Comarcal de Reus, lligall Salou I, foli 103, i llibre Pretensions de Vilaseca, folis 125-133.
- 15.- A.H.C.R., Núm. A, Aranzel de la Junta Protectora de les Obres del Port de Salou.
- 16.- Concretament onze empreses mercantils relacionades d'alguna forma amb el port de Salou o amb el seu "hinterland" natural: Fco. Espar i cia.; Joseph Morris i cia.; Jener, Ravella i Bartra; Adams, Lacoste i cia.; Fco. i Gabriel Tomàs; Pedro Marich; J. Rovira; Rolland i cia.; A. Blajot i cia.; Caponata, sobrino i cia.; Carreras i Guivernau.
- 17.- VILAR, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, 1964-1968, I, p. 310. Sobre la geografia física de la zona també es pot consultar LATORRE, R., *Catalunya. Resum geogràfic*, Barcelona, 1977, pp. 180-186.
- 18.- La vegueria de Tarragona tenia una densitat de vuit cases o "veïns" per quilòmetre quadrat durant aquest època. I, per exemple entre 1716 i 1718, amb una superfície del 2,71% del Principat tenia entre el 6,98 i el 6,85% de la seva població, amb una densitat superior als 30 habitants per quilòmetre quadrat. Vegeu IGLÉSIES, J., *Estadístiques de població de Catalunya. El primer vicenni del segle XVIII*, volum III.
- 19.- VILAR, P., *Catalunya...*, I, pp. 300-306.
- 20.- La climatologia és seca, per sota els 500 mm. quasi sempre. La temperatura mitjana de la planura és de 15,6 comptant amb la protecció muntanyenca. Les temperatures són sempre entre la mitjana de gener, 8,6, i la d'agost, 23,5. La riquesa de la terra facilita el conreu.

per les poblacions de Reus, Tarragona i Valls, els tres centres comarcals principals durant els darrers segles, on s'ha concentrat la majoria qualificada de la riquesa (21)

Tots els estudis d'història econòmica ens corroboren que la vinya era el conreu més estès, però no ocupava un lloc absolut. Tenia únicament una majoria relativa. Hi havia una producció vitivinícola important, però els ceps s'ajuntaven amb la resta de produccions de la comarca _olivers, garrofers, ametllers, avellaners, fruiters,...- per a formar un paisatge típic d'arbres i arbusts. La riquesa de la comarca va venir de la possibilitat de comercialitzar amb avantatge totes aquestes produccions agrícoles. Pensem per exemple en la comarca interior del Priorat, amb un monocultiu absorbent, però amb una depressió sòcio-econòmica important. El Camp ha produït sempre uns excedents que el port de Salou s'ha encarregat de fer arribar o d'intercanviar amb productes dels mercats llunyans. Durant l'època de Carles III els productes més importants eren els aiguardents i la seva destinació les àrees importadores del nord d'Europa i d'Amèrica (22).

Durant el passat llunyà l'oli del Camp era molt apreciat pel mercat romà, on arribava per via marítima. També durant aquesta època s'exportaren a Roma altres productes tarragonins com els vins, certs llegums i algunes produccions industrials, i se n'importava una vegada més el blat necessari per al consum i alguns productes secundaris. Aquest fou un dels moments més favorables per a l'economia del Camp, ja dintre el circuit comercial internacional.

Durant l'època medieval els ports del Camp tornaren a prendre vida com a conseqüència dels intents de la conquesta de Mallorca. Salou fou el punt de partida de l'estol del rei Jaume I, el 5 de setembre del 1229 amb direcció a aquestes terres insulars, primera part de la gran expansió catalana per la Mediterrània (23). El tercer gran moment favorable per a l'economia del Camp fou el segle XVIII (24).

A finals del segle XVII s'havia iniciat una recuperació de l'economia del Principat a partir de les activitats productives disperses per les diverses comarques, i no únicament a partir de la capital. Un exemple d'aquesta descentralització econòmica és donat pels petits ports del litoral tarragoní, que afirmen la seva autonomia respecte al port de Tarragona. El moviment descentralitzador és contra Barcelona i contra la pròpia Tarragona i els seus mitjans són els ports exportadors de Salou, Torredembarra, Cambrils,... vitals pels productes de la Comuna de pobles del Camp i per les produccions d'altres comarques interiors (25).

El nou segle, i especialment l'època de Carles III, serà positiu per al Camp, ja que especialment les produccions agràries mediterrànies tornen a ocupar un lloc de preferència en el tràfic d'exportació. Al port de Barcelona, i també al de Salou, arribaven grans quantitats de cereals de tot tipus i dels seus derivats -blat, farina, ordi, segó, arròs...- i de peix salat a canvi dels vins, aiguardents i fruits secs demanats pels països del nord d'Europa (26). La desaparició dels pirates i la liberalització comercial, amb mesures com la Pragmàtica de Carles III, provocaren un nou panorama a la zona: el port de Salou fou utilitzat per al tràfic amb Amè-

21.- VILAR, P., *Catalunya...*, I, p. 319.

22.- *Ibidem.*, I, pp. 412-413.

23.- Sobre el tema de la història medieval de Salou vegeu FARRIOL, R., "Estampes retrospectives. Jaume I, el Rei Conqueridor", a *Bulletí d'Informació Local*, núm. 5, Vila-seca i Salou, 1969, pp. 14-16.

24.- Sobre els antecedents comercials del Camp vegeu RAHOLA, R., *Del comerç antic i modern de Tarragona*, Barcelona, 1911, pp. 9 i ss.

25.- VILAR, P., *Catalunya...*, II, p. 388.

26.- *Ibidem.*, I, p. 417.

rica i Reus esdevingué el nucli més important del camp a causa de les insuficiències sanitàries de Salou. Per la seva banda, Tarragona lluità per la rehabilitació del seu port i la seva indústria (27).

Després de la Guerra de Successió començà una nova etapa de prosperitat econòmica basada en l'agricultura i en l'exportació dels excedents vitivinícoles i dels fruits secs, que eren intercanviats amb productes estrangers. Aquestes condicions favorables van provocar importants excedents demogràfics. La població augmentà a un ritme molt fort i es van produir els excedents de mà d'obra necessaris per a una extensió i intensificació dels conreus (28).

En 70 anys la població de Catalunya augmentà el 115,7 per cent, la del Corregiment de Tarragona, junt amb les terres del partir de Montblanc, el 181,35 per cent. I la de Vila-seca i agregats va créixer el 402,57 per cent (29).

A comarques la situació era diversa. L'actual Baix Camp tenia un índex molt fort, l'Alt Camp experimentava un creixement mitjà en el conjunt del Camp, i el Tarragonès no gaudia d'un augment excessivament fort (30).

Dintre aquesta expansiva evolució de la demografia hem de comentar breument la situació de la població més costanera, aquella que viu aferrada al litoral. El segle XVI havia començat i va continuar durant tot el segle XVIII l'èxode i emigració en massa dels habitants dels nuclis de la costa cap a l'interior a causa del paludisme i de les deficiències sanitàries provocades pels aiguamolls de la zona més plana de la costa. Tamarit i Masricart van ésser abandonats, ja que els estancaments d'aigua eren endèmics a causa de l'absència d'uns desnivells significatius que facilitessin l'evacuació de les aigües.

A l'altra banda del Cap de Salou, el conreu de l'arròs en alguns indrets, després de la desaparició del perill pirata, es localitzava en molts estanys i només el 1802 es deixarà la plantació d'aquest cereal prop del port de Salou i es taparen amb terra el estanys. Aquesta deficient situació fou la causa de la desviació a la ciutat de Reus de quasi tota la població i riquesa relacionada amb port de Salou. El mercat reusenc es convertí en el centre econòmic del Camp, lloc que havia perdut Valls definitivament en consolidar-se el port salouenc en el comerç americà (31).

L'agricultura era enfortida per aquest moviment demogràfic de concentració al voltant dels grans centres de transformació i comercials i va anar especialitzant-se. La demanda comercial anava substituïnt els olivers, de producció i l'àmbit molt locals, i els sempre insuficients cereals per la vinya, els ametllers i els avellaners. Els excedents demogràfics eren els encarregats de fer la rompada i plantació de les noves terres quasi sempre amb vinya. L'extensió agrícola pel Camp i comarques veïnes es realitzava amb aquest conreu, essent molt minsa la collita de cereals i olis i molt gran el perill d'una especialització en el comerç de vins i aiguardents, ja que la vinya ocupava la totalitat de les millors terres (32).

27.- RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, p. 8. Id., "Notícies sobre el port de Tarragona (1650 a 1776)" a *Revista Tècnica de Propiedad Urbana*, núm. 27, Tarragona, 1977, pp. 105-113.

28.- La revalorització econòmica de les produccions regionals provocà un elevat índex de creixement en certes zones del Camp, especialment les properes a Reus. Si examinem alguns casos, com per exemple Vila-seca, no podem parlar pròpiament de creixement, sinó d'autèntica repoblació. Aquelles terres havien d'estar per força buides per acollir una població quatre o cinc vegades superior a l'existent en el període de 70 anys.

29.- IGLÉSIES, J., *El Cens del Comte de Floridablanca. 1787 (Part de Catalunya)*, Barcelona, 1969, I, pp. 15 i 53.

30.- VILAR, P., *Catalunya...*, III, pp. 152-157. Ens dona una sèrie de dades demogràfiques per a reconstruir l'evolució del Camp de Tarragona.

31.- RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, pp. 38-40 i 44.

32.- PERERA, M.L., *La revalorización...*, pp. 22-23.

La major part de la producció de vi es destinava a la fabricació d'aiguardents mitjançant el sistema de la destil·lació (33). Els començaments d'aquesta indústria de transformació, veritable lligam entre el món rural i urbà simultàniament, els trobem a la ciutat de Reus. Aquí fou introduïda per uns comerciants francesos durant el segle XVI, encara que el seu auge pot datar-se a finals del segle XVII (34). L'aiguardent no era una solució per a casos extrems d'acumulació de la producció, com passava en altres punts del Principat, sinó la destinació donada a tot el vi de moltes zones del Camp, com per exemple les properes al port de Salou, i només es deixava una petita porció de vi per al consum local.

Situació similar es donava en terres d'elevada qualificació vitivinícola, per exemple les prioratines, on bona part del vi, superior en qualitat al del Camp, era destinada també a la fabricació d'aiguardents molt qualificats (35). Els èxits de la vinya d'aquesta transformació en aiguardent i de la seva ulterior comercialització portaren el Camp i tota la regió vitivinícola propera a ocupar un lloc de preferència en la vida econòmica del Principat a l'època de Carles III per raó de la seva prosperitat.

Tots els avantatges de volum i valoració dels aiguardents no haguessin estat suficients per a emprendre aquest creixement comarcal sense comptar amb els factors externs de la contínua demanda europea i americana. I amb l'obtenció de preus remuneradors per a aquests productes (36). Els preus de l'aiguardent durant el segle XVIII depenien més de l'especulació forània que del control dels productors del Camp, i això va portar a períodes crítics en els anys de preus baixos, d'abundor d'excedents o d'absència de beneficis. La periodicitat d'aquests cicles vingué a ésser d'uns sis o set anys abans del 1750 i d'un decenni a partir d'aquesta data. Per exemple, els anys setanta van suposar un moment d'alça important dels preus (37). El mercat interior no podia acollir més que una petita part de les vendes realitzades a alts preus. En canvi la crisi vitivinícola francesa va encarrir molt els preus dels vins autòctons i va fer competitius els vins catalans, malgrat ésser considerats aquí força cars. El resultat va ser un augment molt fort de les exportacions cap als mercats atlàntics i mediterranis francesos, ja sia en vins com en aiguardents (38).

Abans de passar a una anàlisi detallada d'alguns nuclis del Camp de Tarragona, és necessari veure la vertebració d'aquesta comarca. Tota l'estructura de l'agricultura que estem detallant descansava damunt de dos destacats sectors vitícoles, presidits pels nuclis mercantils de Reus i Valls.

Un punt bàsic de tot el comerç exportador era l'eix o binomi Reus-Salou. A la capital del Baix Camp eren ubicades gran quantitat de destil·leries d'aiguardent i de companyies comercials dedicades a la seva exportació del port de Salou, sortida comercial de la producció

- 33.- Vegeu MARTÍNEZ SHAW, C., "La fabricació de l'aiguardent", a *L'Avenç*, núm. 32, Barcelona, 1980, pp. 38-44. OLIVÉ, F., "Una aportació a l'estudi del comerç de l'aiguardent a final del segle XVIII: la companyia Prat Martí, Baldrich i Fuster", a *Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinaria*, I, Tarragona, 1983, pp. 518, 523-524 i 527-528.
- 34.- GIRALT, E., "La viticultura i el comerç catalán del siglo XVIII", a *Estudios de Historia Moderna*, II, Barcelona, 1952, p. 165.
- 35.- VILAR, P., *Catalunya...*, III, pp. 361-362.
- 36.- MARTINEZ SHAW, C., *Cataluña en la carrera de Indias, 1680-1755*, Barcelona, 1981, p. 201. FONTANA, J., "Comercio colonial e industrialización: una reflexión sobre los orígenes de la industria moderna en Cataluña", a J. NADAL-G. TORTELLA (eds.), *Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea*, Barcelona, 1974, pp. 358-365.
- 37.- D'un índex 100 el 1770 passen a un índex 142 el 1771. Vegeu la nota següent.
- 38.- Pels preus de la produccions vitivinícoles vegeu: DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA A TARRAGONA, "Développement de l'activité viticole dans le Camp de Tarragona, à partir d'une documentation fiscale, le "Real Catastro" (XVIIIème siècle)", a *Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinaria*, I, Tarragona, 1983, p. 575. OLIVÉ, F., "Una aportació...", pp. 518, 521 i 527-528. VILAR, P., *Catalunya...*, III, p. 433.

la zona que es trobava connectada a la ciutat de Reus per una carretera construïda entre els dos termes (39). La situació d'aquesta àrea de mercat, enmig del port de Salou i del centre productiu de l'Alt Camp, la convertia en el mercat més important de vins i aiguardents de tot el Principat i no únicament del Camp de Tarragona. L'activitat de Reus quedava lligada als altres centres comercials de la península.

Hi havia tota una xarxa d'agents dels fabricants fins a Cadis, on s'enviaven per barca els productes del Camp amb patrons catalans. Per altre banda, aquestes companyies establertes a Reus tenien gran quantitat de lligams amb les societats comercials barcelonines, ja que les relacions directes mitjançant agents o les relacions indirectes mitjançant freqüents contactes eren constants. La relació entre Barcelona i Reus era molt forta: els agents de les companyies de Barcelona s'encarregaven de tots els tràmits necessaris per a obtenir les partides de productes agrícoles i de destil·lats, i conduir-les fins els ports de destinació. El port de Salou era l'indret de càrrega on esperaven els vaixells la mercaderia encomanada (40).

La xarxa d'aquestes companyies exportadores s'estenia per tots els pobles del Camp. La força de fabricants i comerciants era tanta que es van oposar, i amb un èxit relatiu durant els moments de prosperitat, a la reconstrucció del port de Tarragona. No tindria cap utilitat en no haver-hi a la capital cap tipus d'activitat productiva o comercial important i, a més, gravaria els preus dels productes moguts pels ports veïns amb un impost molt dur per als aiguardents, que esdevindrien molt cars i poc competitius (41). Els pobles del Camp, i l'àrea de l'actual Baix Camp en particular, van llançar Catalunya al gran comerç i van trencar la pobresa i els inconvenients de l'antic sistema autàrquic (42). Reus dedicava a l'època de Carles III més de la meitat del seu terme a la vinya i tenia 13 grans fàbriques d'aiguardent, potencial que l'obligava a intervenir en el comerç vitivinícola de la seva àrea de mercat. Aquí la vinya ocupava el 40 per cent de les terres en molts llocs. La seva situació geogràfica i la problemàtica de les zones veïnes van ésser la clau de l'èxit reusenc (43).

Valls, situada més a l'interior del Camp, era un important centre de les vies de comunicació i els eixos d'aquelles terres (44). Va tenir una notable importància econòmica fins que el port de Salou va consolidar la supremacia comercial reusenca. A la meitat del segle XVIII la capital de l'actual Alt Camp tenia el territorial més ampli del Camp de Tarragona, ocupat en un 15 per cent per la vinya, i 14 fàbriques d'aiguardent que deuriem absorbir la producció pròpia i la de la comarca veïna. La producció era tramesa al mercat de Reus o directament al port de Salou. Més tard, les operacions es van dirigir al port de Tarragona. L'activitat mercantil i en particular el comerç vitícola de la capital sofriren tota una sèrie de pressions polítiques, eclesiaístiques i militars abans d'entrar directament dintre el corrent comercial del Camp (45).

39.- JORDA, A., "El port...", pp. 54-56. MARTINEZ SHAW, C., *Cataluña en la carrera...*, p. 48. RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, p. 48.

40.- MARTÍNEZ SHAW, C., Op. cit., pp. 48-50.

41.- *Ibidem.*, p. 51. També MORERA, E., *El puerto de Tarragona*, Tarragona, 1910, pp. 30 i ss. RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, p. 69.

42.- GIRALT, E., "La viticultura...", p. 168.

43.- Per la importància de les companyies establertes a Reus vegeu LÓPEZ IZQUIERDO, M., *Comercio catalán del siglo XVIII: el ejemplo de la Casa March de Reus (1749-1773)*, tesi de llicenciatura, Barcelona, 1972.

44.- RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, p. 48.

45.- DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA A TARRAGONA, "Développement...", pp. 577-578. També CARDO, J., "Los cultivos del siglo XIX en el Alt Camp de Tarragona", a *Estudios Geográficos*, núm. 90, Madrid, 1963, pp. 5-38.

Salou era un punt bàsic en aquesta vertebració del Camp. Era el port més important de la costa tarragonina amb molta anterioritat a l'enlairament del port de la capital. Junt amb els esmentats centres de Reus i Valls formava un actiu triangle comercial. Havia començat la seva activitat a la darrerria del segle XVII amb una vitalitat molt important lligada a les exportacions de productes del Camp fetes per ordre dels comerciants barcelonins (46). El seu port i platges no eren l'únic punt important del Camp. Totes les poblacions marítimes utilitzaven les seves platges per aquest comerç de mercaderies, i especialment d'aiguardents. Cambrils, Altafulla, Tamarit i Torredembarra eren també importants centres del comerç d'aiguardents amb Cadis (47). Encara després de la liberalització del comerç amb Amèrica, l'aiguardent seguia essent majoritari a les càrregues catalanes amb aquella destinació, i la majoria de les partides eren embarcades en els ports situats al sud de Barcelona, especialment a Salou (48).

Per quins motius el port de Salou era el centre de tota aquesta activitat? La seva posició geogràfica era l'element bàsic de la seva qualificació (49). Callípolis i Salauris (50), els cartaginesos i els romans (51), els intents de la conquesta de Mallorca o el record dels atacs pirates (52) han marcat les etapes de la seva història.

La recuperació definitiva de la zona va acompanyada d'una munió de lloances a les immillorables condicions geogràfiques i a la importància del seu port comercial, fins a donar-li la categoria d'un dels millors ports de la Mediterrània (53). La situació de contínues exageracions no era nova. A la darrerria del segle, amb motiu de la possible obertura del port de Tarragona, hi ha una nova enumeració dels seus avantatges ben comunicat, fondària per a tot tipus de naus, seguretat contra els vents i les tempestes, avituallament de menjar i beguda per als vaixells, seguretat contra el contraban... i de les deficiències salouenques més destacades -sanitat deficient, facilitat per al contraban..., manca de personal especialitzat, poca defensa,...- (54). Segons l'època i les persones la situació és molt diferent. Realment Salou era un port important mentre podia donar satisfaccions als diferents interessos existents: la percepció d'uns drets jurisdiccional, totalment feudals i molt antics, per part de la Mitra tarragonina; les facilitats per al comerç exportador o importador de la ciutat de Reus i l'obtenció d'uns ingressos suplementaris en benefici dels vila-secans. Quan el comerç va passar a constituir un interès preferent de l'Estat central, que volia controlar-lo amb ports de fàcil ubicació i moviment, el conjunt de petites cales i platges de Salou i del seu Cap ja qu eno es pot parla d'un port en el sentit modern de la paraula van esdevenir quelcom caduc.

46. MARTINEZ SHAW, C., *Cataluña en la carrera...*, pp. 206-207.

47. El 1723 ja es practicava un comerç de vins i aiguardents amb Cadis, MARTINEZ SHAW, C., *Op. cit.*, p. 209.

48.- TORRAS ELIAS, J., "Aguardiente y crisis rural (Sobre la coyuntura vitícola, 1793-1832)", a *Investigaciones Económicas*, núm. 1, Madrid, 1976, p. 47, segons cita el Departament d'Història Moderna a Tarragona.

49.- PERERA, M.L., *La revaloración...*, p. 24.

50.- Sobre la perspectiva històrica daquests antics nuclis vegeu GIBERT, A.M., *Les ciutats focenses del litoral cosetà*, Barcelona, 1900.

51.- BOFARULL, A., *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días (1857)*, Reus, 1959-1961, II, pp. 230 i 235.

52.- Entre els treballs i reculls sobre la presència pirata i les seves conseqüències a Salou vegeu les recerques de Ramon Farriol i Eduard Toda. A toda la zona litoral es pot apreciar aquesta presència. LIANO, E., "Torres medievales en la desembocadura del Gaià", a *Estudis Altafullencs*, núm. 3, Altafulla, 1979, pp. 51-83.

53.- ARDEVOL, J., *Ensayo sobre la topografía y estadística de la villa de Reus en Cataluña*, Madrid, 1820, p. 27.

54.- RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, pp. 66-67.

L'època de Carles III va marcada per contínues disputes sobre la possessió de Salou (55). Enmig dels conflictes la posterioritat del Camp va produir un augment de les activitats del port, que passà a convertir-se a la pràctica en el port de la ciutat de Reus. Això fou possible perquè era l'únic port de la costa entre l'Hospitalet i el Gaià amb un tràfic qualificat. Més al nord començava l'àrea d'influència dels ports i platges del Vendrell i Vilanova (56). A Reus es fixava el preu dels aiguardents i immediatament eren intercanvis pel bacallà que es descarregava a Salou (57).

El volum del tràfic continuà creixent i el volum de les xifres va provocar l'enfrontament amb Reus a propòsit del cobrament d'uns antics drets per part de Vila-seca. Aquest municipi en volia treure profit, ja que sabia que les deficients condicions i obstacles per al redreçament del port de Tarragona serien superades. Per al control del tràfic Salou disposava d'una Duana per a importar i exportar, a més d'una administració de rendes (58).

Les conquestes de Tarragona van avançar ràpidament. El 1761 va aconseguir l'habilitació del seu port i l'establiment d'una Duana per al tràfic amb productes estrangers. Durant l'agost del 1776 va demanar al rei Carles III la reconstrucció del port mitjançant el pagament d'uns impostos extraordinaris sobre el tràfic existent als ports veïns, entre ells Salou (59). Reus i Vila-seca van oposar-se amb totes les seves forces a aquesta determinació. Reus temia que el seu comerç es veuria perjudicat en els mercats exteriors en haver de repercutir les noves càrregues sobre els preus. Vila-seca defensava el port de Salou, ja que perdria bona part del tràfic i a més pagaria nous impostos(60).

Tarragona no s'aturà en les seves conquestes. Va emprendre importants accions urbanístiques com l'enderrocament de l'anomenada Muralleta (61), La construcció de vies de circumval·lació i de transport de l'aigua (62). Els intents per desplaçar Salou en el comerç del Camp van donar un pas molt important el 1789, quan Tarragona va obtenir permís definitiu per a reconstruir el seu port. Salou començà a perdre categoria ràpidament i els plets entre Vila-seca i Reus van deixar de tenir sentit en no haver-hi un fons econòmic que els justificués.

La gent de Reus no s'havia estat quieta. Va tirar endavant el projecte d'unió del port de Salou i la ciutat de Reus mitjançant un canal navegable. El comte de Floridablanca havia donat l'autorització el 1785 si el comerç de Reus es feia càrrec de totes les despeses. Els problemes econòmics, tècnics i burocràctics de l'assumpte el van fer totalment inviable, malgrat l'abundant documentació sobre el tema i l'existència de petits intents de començar les obres encara visibles avui. La realitat, tal com era temut, fou que el port de Tarragona prengué la primacia i el port de Salou agonitzà lentament al llarg de la primera meitat del segle XIX (63).

55.- Vegeu el llibre de JORDA, A., i PUJALS, J.M., *Les lluites pel port de Salou*.

56.- RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, pp. 71-72.

57.- VILAR, P., *Catalunya...*, IV, p. 455.

58.- CARRERA I PUJAL, J., *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, 1946-1947, III, p. 377.

59.- PERERA, M.L., *La revaloración...*, p. 27.

60.- Sobre l'oposició de Vila-seca a l'obertura del port de Tarragona, vegeu a l'A.H.M.V., carpeta "Notes d'interès local", lligall 6, i la carpeta núm. 5. També hi ha documentació sobre el tema a l'EA.H.C.R., lligall Salou I, folis 105 i 118.

61.- PALMA DE MALLORCA, A. de, *Las calles antiguas de Tarragona. Tomo I*, Tarragona, 1956, p. 74.

62.- RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, p. 66.

63.- Sobre aquest tema vegeu MORELL, J., *Salou, port i platja*, Vila-seca i Salou, 1978, pp. 12-19.

Convé ara fixar una mica la situació de Reus en tot aquest moviment de revalorització econòmica del port de Salou, ja que aquest enlairament va lligat al desenvolupament d'aquella ciutat. Reus va aprofitar les circumstàncies econòmiques del moment i la seva posició geogràfica per iniciar un comerç exportador a gran escala a través del port de Salou: el lligam entre ambdós indrets era total i no es podia deslligar la riquesa d'un de les aportacions de l'altre (64).

La posició central reusenca en el Camp de Tarragona va determinar el seu caràcter comercial, centre i mercat dels habitants dels pobles veïns (65). Progresivament va convertir-se en el centre comercial més important del Camp i de les comarques properes, arribant la seva influència fins a les terres més meridionals i septentrionals de Catalunya, i algunes àrees de l'Aragó i de València (66).

Però Reus devia la seva importància comercial al fet d'ésser el gran mercat dels aiguardents proper a les zones productores de vins. Reus i viticultura eren dos idees estretament lligades a l'època de Carles III (67). El cònsol anglès Shallet hi havia instal·lat el 1688 una destil·leria d'aiguardents, que seguia funcionant després de la Guerra de Successió (68). El creixement del nombre d'alambins i d'industrials transformadors pujà verticalment al llarg del nou segle 9 (69). L'any 1820 es registraren 112 alambins per a destil·lar aiguardent (70).

La cotització donada per Reus servia per a tot el país i per als mercats d'Europa. Els seus mercats setmanals eren el centre de reunió dels productors i industrials comarcals i dels negociants i comerciants de Barcelona o de l'estranger que volien fer allí les seves operacions. En aquest mercat s'hi trobaven comerciants barcelonins associats als reusencs, representants de diversos països Nàpols, Anglaterra, Holanda, Gènova,... i comerciants del país que també es dedicaven a finançar bona part de la construcció de vaixells del Principat (71).

No obstant això, Reus no era únicament una ciutat de producció vitivinícola. Hi havia també una activitat financera i industrial important (72). Aquest punt ens demostra que el comerç de Reus, dedicat a l'exportació dels productes de la terra, era interessat en un tipus d'empresa que a més d'assegurar-li uns abundosos guanys donés sortida als seus productes. I això grup més qualificat del capital reusenc era format per les companyies de P. Miró, F. Freixas, J. March, M. Nicolau i R. Munter (73). Dintre aquest punt de qualificació per comprovar-se que un grup de 26 famílies nobles s'establiren al Baix Camp, on la població, l'agricultura i l'expansió comercial dinamitzada per Salou eren més fortes. A l'Alt Camp només hi havia instal·lades quatre famílies (74).

64.- CARRERA I PUJAL, J., *Historia política...*, I, p. 38.

65.- BOFARULL, A., *Anales históricos...*, II, p. 31.

66.- De l'Aragó eren rebudes llanes, sedes i olis. De València arribaven garrofes, arròs i llegums. ARDEVOL, J., *Ensayo...*, pp. 26-27.

67.- VILAR, P., *Catalunya...*, III, p. 361.

68.- BOFARULL, A., *Anales históricos...*, II, p. 38. MARTINEZ SHAW, C., *Cataluña en la carrera...*, p. 58.

69.- VILAR, P., *Catalunya dins...*, IV, p. 465.

70.- ARDEVOL, J., *Ensayo sobre la topografía...*, p. 11.

71.- Els reusencs van participar exactament en 58 dels vaixells no construïts pels comerciants de Barcelona, uns 45 eren vaixells mitjans. ANDREU VIDIELLA, M., "La financiación de la industria naval en Barcelona (1745-1760)", a *Pedralbes*, núm. I, Barcelona, 1981, pp. 272 i 274.

72.- *Ibidem.*, p. 275. Els reusencs tenien el finançament d'una tercera part dels vaixells mitjans construïts fora de Barcelona entre 1745 i 1760, anys molt decisius per a l'enlairament del Principat. Aquest percentatge suposava 45 empreses de construcció diferents, cosa que indica un potencial financer molt alt.

73.- *Ibidem.*, p. 276.

74.- RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, p. 145.

Per altra banda la tradició industrial de Reus era molt notable. A la darrerria del segle C. Vilà diu que hi havia:

“muchas fabricas de Curtidos de suela y cordobanes, es donde se sacan muchos para Valencia, dos fabricas de Indianas finas, veinte fabricas de Aguardiente â-saver delas tres clases, anisado, refinado y prueba de Aceyte: tiene dos fabricas de Naipes finos, venteidos piezas de aceyte: sinco fabricas de Jabon, venteisiete Tornos de seda pasan de trescientos Maestros cuberos. Por ultimo los gremios mas numerosos que tiene son los Zapateros, Sastres, Carpinteros, Albañiles, Texedores, Sogueros, Alpargateros, Serrajeros, Cordoneros, Galoneros y otros que omito con los del Arte mayor dela seda” (75).

Salou era el punt escollit per la producció reusenca. Així, a poca distància dels centres productius es podia controlar la comercialització. Pel port salouenc sortia la meitat de la producció catalana d'aiguardents (76). Però no totes les relacions entre ambdós centres van ésser perfectes; a més de la qüestió del pagament dels drets de càrrega i descàrrega Reus va haver de contribuir a pagar les reparacions dels camins que l'unien a Salou i a traçar una nova carretera a l'època de Carles III. El 1774 va construir-se una nova via amb el suport econòmic oficial (77). Els problemes de comunicació de la zona més propera al litoral, i en general de totes les vies de comunicació entre Reus i Salou, van ésser abundants, ja que el comerç constant i creixent demanava unes importants inversions en aquestes infraestructures i, una vegada realitzades, quedaven ben aviat inutilitzades les vies pel freqüent trànsit (78).

Només l'últim quart del segle XVIII, amb el començament d'un període de guerres contra l'Anglaterra o França, marcarà la primera paralització del comerç i de l'activitat vitícola del Camp. Reus va sofrir la crisi provocada per la guerra del 1796-1804, especialment durant el 1799. L'actuació enèrgica de les autoritats i la intervenció no especulativa dels comerciants va aconseguir de superar la davallada sense resultats dramàtics. Però la situació de progressió constant vista durant el regnat de Carles III i molt abans estava canviant (79).

L'economia catalana s'havia desenvolupat al llarg del segle XVIII al marge dels governs borbònics, encara que algunes de les seves mesures fossin importants (80). A Catalunya es van viure uns moments de redreçament comercial i econòmic (81). Aprofitant-se de la diferència entre els preus i els salaris, que es mantenien immòbils per causa de la contínua arribada de mà d'obra, es va crear al Principat un corret inversor en les explotacions agràries, el comerç interior i exterior, i la indústria.

75. VILA, C., *Descripción de mi estimada patria: la villa de Reus (Manuscrito inédito del año 1787)*, Reus, 1955, p. 60. Aquesta gran varietat i qualificació industrials prova que el gran augment demogràfic experimentat entre 1718 i 1787 responia a unes realitats econòmiques molt sòlides.

76.- GIRALT, E., “La viticultura...”, p. 168.

77.- CARRERA I PUJAL, J., *Historia política...*, IV, p. 333.

78.- Sobre les vies de comunicació, a més de la història dels plets, vegeu: ROVIRA, S.J., “Antecedents del carrilet de Reusa Salou”. SERRA I VILARO, J., “Carrera de Reus a Salou (un document de l'any 1462)”.

79.- RECASENS, J.M., *El Corregimiento...*, pp. 83-84, 90 i 99.

80.- VICENS VIVES, J., *Coyuntura económica i reformismo burgués*, Barcelona, 1974, p. 24.

81.- VILAR, P., “La Barcelona del siglo XVIII”, a *Crecimiento y Desarrollo*, Barcelona, 1964, p. 294.

Aquest moviment no es concentrà en un únic indret. Va haver-hi un primer nucli comercial, Barcelona, i altres centres menors. Es feia mitjançant "companyies", de curta durada molt sovint i amb una gran diversitat de capitals. Eren autèntiques societats anònimes, amb diversitat de pesones i amb finalitats diverses i limitades (82). Aquesta conjuntura favorable es va caracteritzar, a més, per l'entrada en funcionament de les primeres indústries tèxtils i del paper (83).

No hi va haver cap dirigisme ni cap intent monopolitzador per part dels grans negociants. L'augment dels intercanvis va oferir magnífiques possibilitats per a tothom (84). La burgesia mercantil va néixer i créixer junt amb aquest dinamisme econòmic, només va aturar-se pels períodes de guerra. Després va introduir els seus agents en la ruta americana per a començar a fer operacions comercials directament amb Amèrica mitjançant alguns permisos de comerç directe i sense abandonar els contactes amb Cadis. Després de la guerra el Principat tornà a viure uns anys molt positius entre 1785 i 1796 (85). El nou conflicte amb l'Anglaterra a la darrera del segle enfonsà el comerç colonial i penalitzà la indústria (86).

Hem realitzat una recerca a algunes companyies que es relacionaren amb l'àrea de mercat de Reus i del port de Salou per comprovar la magnitud de les càrregues i totes les qüestions relacionades amb els destins, els intermediaris i els preus. El Fons Comercial de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona ens ha ofert la possibilitat de consultar els llibres d'aquestes companyies comercials (87). Les hem buidades.

L'aiguarent era el comú denominador de totes les produccions comercialitzades i suposava una part notable del volum embarcat cap a Amèrica. A més d'aquesta producció trobem gran quantitat de productes tèxtils i industrials que deuriem reduir progressivament el domini absolut d l'aiguarent en les trameses, segons la nostra recerca.

Els llibres continuen donant-nos referències sobre el finançament de la companyia. Dels apunts consultats podem treure unes consideracions sobre el mode de formació del capital comercial, encara que sigui a escala reduïda. En primer lloc veiem la reunió de diverses persones, de diferents llocs Barcelona i Reus amb una petita aportació inicial en efectiu. Hi ha possibilitats de forts guanys, però no es l'arriscar massa. Queda comprovat el comerç directe amb Amèrica, encara que no era gaire remunerador, segons les xifres consultades. El contraban d'altres potències europees deuria perjudicar els interessos comercials catalans. L'aiguarent ja no era la matèria bàsica del comerç català: havia de pagar molts drets i presentava moltes incomoditats físiques. En pocs exemples hem pogut veure la importància de la producció tèxtil i la possibilitat de treure'n elevats guanys, a la vegada que les despeses eren mínimes. Podem veure que no s'ha de sobrevalorar el comerç americà, ja que les partides enviades al nord d'Europa eren molt importants i presentaven l'oportunitat d'elevats guanys en fer la doble operació amb productes alimentaris a la tornada.

Per la seva situació geogràfica, els interessos històrics, la producció comarcal i la formació de capital comercial al seu hinterland podem considerar el port de Salou com el centre comercial comarcal més important de les comarques meridionals a l'època de Carles III.

82.- LOPEZ CLUA, M.L., "Francesc Espar y compañía: un ejemplo de comercio colonial a finales del siglo XVIII", *a Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, XVI, Barcelona, 1977, p. 61. Durant l'època de les realitzacions, datada en els anys quaranta i cinquanta, actuaven les companyies privilegiades, d'una banda, i les petites expedicions litorals de cabotatge, realitzades moltes vegades per les pròpies barques de pesca.

83.- VILAR, P., "La Barcelona...", p. 295.

84.- VILAR, P., *Catalunya dins...*, IV, p. 55.

85.- Idem. nota anterior.

86.- VICENS VIVES, J., *Coyuntura económica...*, p. 44.

87.- Per tenir una orientació sobre el contingut de tots els llibres vegeu VOLTES BOU, P., "Catálogo del Fondo Comercial del Instituto Municipal de Historia", a *Documentos y Estudios*, vol. VII, I.M.H., Barcelona, 1961.